

Ungdomars självbild
i ett tvåspråkigt
samhälle

Andreas Brindedahl, Sissi Lundqvist
2016-01-21, Luleå
S0036A, Utredning- och utvärderingsarbete, 15 hp
Institutionen för Samhällsvetenskap vid LTU

Innehållsförteckning

1. Uppdraget.....	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.1.1 Om Haparanda.....	4
1.2 Syfte & frågeställningar.....	4
1.3 Inriktning.....	5
1.4 Metod.....	5
2. Resultat & Analys.....	7
2.1 Språk.....	7
2.2 Kulturella skillnader.....	8
2.2.1 Samhällssyn.....	10
2.3 Trivsel.....	10
2.4 Självbild.....	12
2.4.1 Ambition.....	12
2.4.2 Roll bland vänner.....	13
2.4.3 Identitet.....	14
2.5 Framtiden.....	15
2.5.1 Flytta.....	15
2.5.2 Karriär.....	15
2.5.3 Återvända.....	16
2.6 Psykisk hälsa.....	16
2.6.1 Nedstämdhet.....	16
2.6.2 Oro.....	17
2.6.3 Coping.....	17
2.6.4 Miljöns påverkan.....	18
2.7 Idéer för förbättringar.....	18
3. Slutsatser & Diskussion.....	19
4. Referenser.....	21
5. Bilagor.....	22
5.1 Intervjuguide.....	22
5.2 Matris.....	25

Sammanfattning

Den psykiska ohälsan har ökat bland ungdomar i Sverige sedan 90-talet. Denna ökning kan även ses bland Norrbottens kommuner, där några kommuner sticker ut i statistiken gällande nedstämdhet hos ungdomar. Norrbottens läns landsting har därför initierat SAM-projektet (Samverka, Agera, Motivera) för att främja hälsa och förebygga psykisk ohälsa hos barn och unga i Norrbotten.

I dialog med SAM-projektet fick vi i uppdrag att undersöka situationen i tätorten Haparanda, på grund av att det är en av kommunerna som sticker ut gällande psykisk ohälsa bland ungdomar. Orten var även intressant på grund av att det är ett gränssamhälle där den svenska och finska kulturen blandas. Utredningens syfte var att undersöka ungdomars upplevelser av att leva i ett tvåspråkigt samhälle.

För att uppfylla syftet valde vi en hermeneutisk ansats för att angripa frågan. Valet av metod blev halvstrukturerade intervjuer på grund av att vi önskade att få en djup förståelse av ungdomarnas situation. Vi resonerade att psykisk ohälsa kan vara ett ämne som kan vara känsligt att samla information om. Därför hade vi en förhoppning att vi skulle uppnå ett tryggt samtalsklimat där personerna känner sig bekväma med att dela med sig av deras upplevelser.

Datamaterialet består av sex intervjuer, främst med gymnasieungdomar som studerade vid Tornedalsskolan men även en intervju med en ung vuxen från Haparanda. Vi behandlade sedan materialet genom tematisk analysmetod.

Genom analysen såg vi att det finns för- och nackdelar med att leva i ett tvåspråkigt samhälle. Fördelarna är en berikning av två kulturer och språk som leder till en större förståelse för olikheter. Nackdelarna är framför allt om man inte kan tala både svenska och finska, vilket leder till problem när man söker jobb samt daglig kommunikation i sociala situationer. En annan baksida handlar om att det kan skapas fördomar och grupperingar som uttrycks i negativa former mellan den svenska och finska befolkningen. Ungdomarna uttryckte att Haparanda är begränsande, främst gällande utbudet av utbildningar samt aktiviteter. Samtliga ungdomar hade en ambitiös självbild och berättade om planer på att vidareutbilda sig. Saknaden av högre utbildningar leder dock till att ungdomarna känner sig tvungna att flytta.

Vi såg ingen utmärkande nedstämdhet bland ungdomarna, däremot påverkas deras psykiska hälsa negativt av bland annat prestationsångest, stress, problem i relationer samt det mörka och kalla klimatet. De beskrev lite olika sätt att hantera deras känslor av nedstämdhet. Flera sökte stöd hos familj och vänner, antingen för att ventilerade känslorna som tynger eller som en distraktion från problemen. Ungdomarna mådde i huvudsak bra men en återkommande anledning till oro var inför den kommande flytten, då de bland annat blir tvungna att skaffa nya nätverk på den nya studieorten. Nästan alla talade dock om att de kunde tänka sig att återvända till hemorten men i så fall senare i livet, exempelvis för att bilda familj.

Vi ser att Haparanda inte svarar till de behov som ungdomarna kommer att ha när de slutfört deras gymnasieutbildning, främst gällande utbildningar på högre nivå. De uttrycker också en vilja att träffa nya människor och uppleva nya miljöer, vilket hemorten inte längre kan erbjuda på grund av dess storlek.

Under intervjuerna kommer det fram att flera av ungdomarna efterfrågar mer aktiviteter och ett större utbud av sport, speciellt för tjejer. De resonerar att detta skulle kunna förbättra den psykiska hälsan hos unga då detta skulle kunna skapa en känsla av mening och samhörighet. Ett annat önskemål var att lyfta frågan om psykisk ohälsa för att skapa en bättre förståelse och ett öppnare samtalsklimat kring ämnet. Med detta i åtanke anser vi att det är passande att utreda vilka aktiviteter och sporter som efterfrågas av ungdomar i Haparanda, för att möta de behov som finns.

1. Uppdraget

1.1 Bakgrund

Utredarna i denna rapport är Andreas Brindedahl och Sissi Lundqvist som läser tredje året på Psykologiprogrammet vid Luleå Tekniska Universitet. Denna utredning ligger därför som del i kursen Utredning och utvärderingsarbete och sker i samarbete och på uppdrag av SAM-projektet (Samverka Agera Motivera).

För att presentera SAM-projektet lite närmare så syftar det till att främja hälsa och förebygga psykisk ohälsa hos barn och unga i Norrbotten. Projektet verkar inom Norrbottens läns landsting tillsammans med bland annat Länsstyrelsen i Norrbotten och Kommunförbundet. Projektets långsiktiga mål handlar om att andelen elever som mår dåligt ska minska, att minska andelen unga som tar sitt liv, att införa en nollvision gällande självmord i Norrbotten samt att skapa ett välfungerande samarbete mellan alla aktörer som jobbar för att främja psykisk hälsa hos unga i Norrbotten.

SAM-projektet har startats mot bakgrund av den forskning och statistik som framtagits om *Skolbarns hälsa och levnadsvanor i Norrbotten* (Rosendahl, 2013). I denna studie framgår det att andelen unga som mår dåligt ökar särskilt bland unga flickor. Man fann också att även om antalet självmord minskar sett till hela Sveriges befolkning så ökar självmorden bland unga kvinnor i Norrbotten.

För att få bukt med denna utveckling krävs enligt SAM förebyggande insatser där man tillsammans med unga vill ta fram idéer och skapa förutsättningar för att unga ska kunna känna sig delaktiga. Mellan åren 2014 och 2017 driver man därför ett pilotprojekt i Haparanda och Boden, två orter som stuckit ut i statistiken över att det är en stor andel av ungdomar som mår dåligt. Där har projektets verksamhet handlat om kunskapsspridning, utbildningssatsningar för personal som möter barn och unga, generella föräldrastödsprogram, generella ungdomsstödsprogram och suicidprevention. Tanken är att man efter detta pilotprojekt ska ha tagit fram ett antal välfungerande metoder och åtgärder som sedan kan fungera som arbetsmodell för länets övriga kommuner.

1.1.1 Om Haparanda

Haparanda är en mindre tätort som ligger i Norrbottens län. År 2014 var befolkningmängden i Haparanda kommun 8189 personer (Statistiska Centralbyrån [SCB], 2014). Tätorten ligger på gränsen till Finland, där den finska systerstaden Torneå är nära sammankopplad med Haparanda. Gränsen mellan Haparanda och Torneå delas av Torne älv. Detta geografiska läge skapar en unik situation för befolkningen i regionen där två språk och kulturer möts.

1.2 Syfte & frågeställningar

Vårt uppdrag och syfte handlar om att utreda ungdomars upplevelser av att leva i det tvåspråkiga samhället Haparanda. Denna inriktning valdes i dialog med SAM-projektet. De ser ett behov av få kunskap om ungdomars situation i dagsläget, för att kunna anpassa projektets arbete till ungdomars behov.

Vi fick relativt fria tyglar att tolka uppdraget och välja inriktning i form av syfte och frågeställningar där vi har valt att fokusera på:

- Hur är det att vara ung och befinna sig mellan två språk och kulturer?
- Hur påverkar ungdomars tillvaro deras psykiska hälsa?
- Hur påverkar självbilden deras framtidsutsikter?

1.3 Inriktning

Under det första mötet med SAM så fick vi väldigt öppna direktiv gällande undersökningens syfte och inriktning. Det vi visste var att de ville veta mer om ungdomarna i Haparandas egna tankar och åsikter om psykisk hälsa och livet i stort. Efter diskussioner sinsemellan så kom vi fram till vår inriktning. Tanken var att få en bred bild av ungdomars tillvaro/upplevelser i Haparanda. Genom en bred och något abstrakt inriktning så begränsade vi oss inte i ett för tidigt skede, vilket skulle kunna leda till en risk att viktig information inte tas upp under datainsamlingen. En viktig aspekt i vårt val av inriktning var att försöka anpassa oss efter SAM:s förväntningar och genomföra en undersökning som de skulle kunna ha nytta av.

Vid mötet med SAM så fick vi ta del av en del material som de ansåg var relevant för vår undersökning. Detta material bestod bland annat av statistik om Haparanda från Folkhälsoinstitutet, en C-uppsats med titeln *Tvåspråkighet och livsbanor – en undersökning av avgångselever från Gränsskolan i Haparanda* (Ockenström Norberg, 2007) samt information från Folkhälsomyndigheten om minoriteter och världshälsoorganisationens (WHO) modell för ”Hälsans bestämningsfaktorer”. Den sistnämnda modellen användes som stöd vid skapandet av intervjuguiden.

Vi fick också ta del av två filmer som SAM producerat, den ena hade titeln *På gränsen* och den andra var inte ett spridningsmaterial och har därför ingen officiell titel. Filmerna handlade om SAM:s arbete med ungdomar i Haparanda. Detta skapade en bättre förståelse för oss gällande situationen i Haparanda samt SAM:s tidigare arbete. Förutom världshälsoorganisationens modell så ansåg vi att det var viktigt att ge en bild av hur de speciella förhållandena i Haparanda påverkade ungdomarna. Därför bestämde vi att samla in information om hur deltagarna såg på tvåspråkighet, närheten till Finland och eventuella kulturkrockar. En annan viktig aspekt var att behandla den psykiska hälsan, på grund av att det är något som är nära knutet till SAM:s arbete.

1.4 Metod

För att få en djupare bild av ungdomars situation i dagsläget så valde vi att genomföra enskilda halvstrukturerade intervjuer. Att använda intervjuer som metod för datainsamling föreföll sig uppenbart i och med att vår inriktning började färdigställas. Detta på grund av att intervjuer ger oss ett djupare och mer nyanserat material jämfört med andra metoder.

Metoden är även lämplig för syftet att få information om psykisk hälsa från studiens deltagare. Vi förutsåg att ens egen psykiska hälsa kan vara någonting som kan vara känsligt eller jobbigt att dela med sig av till andra. Vår förhoppning var att det skulle skapas ett tryggt och öppet samtalsklimat under intervjuerna som skulle få deltagarna att vilja dela med sig av deras upplevelser av psykisk hälsa, samt andra ämnen som kan vara lika svåra att prata om. Beslutet att genomföra intervjuer enskilt, till skillnad från gruppintervjuer, är relaterad till föregående tanke. Om två eller fler personer skulle intervjuas tillsammans så såg vi en risk för att personerna kanske inte skulle berätta vissa saker på grund av den andra personens närvaro.

Redan från början så visste vi att intervjuerna inte borde vara allt för strukturerade, utan vi ville snarare åstadkomma öppna samtal där personerna mer fritt kunde berätta om sina upplevelser på det sätt som passade dem. Vi visste också att intervjuerna borde ha en viss struktur. Dels för vilka ämnen som skulle tas upp och dels för att skapa struktur i svaren för att underlätta sammanställningen och analysen av materialet efter att intervjuerna genomförts.

Med detta i åtanke så skapade vi en intervjuguide, som är bifogad i slutet av rapporten. SAM arbetar normkritiskt och inkluderande och har tagit fram en checklista som påminner om att inkludera alla personer, oavsett etnicitet, sexuell läggning, kön etc. Detta arbetssätt var någonting vi förhöll oss till i skapandet av intervjuguiden, samt i intervjusituationen.

Innan vi påbörjade vår intervjustudie utförde vi en kortare pilotstudie på två intervjuer som främst skulle ge oss en uppfattning om hur lång tid intervjuerna skulle ta men även om våra frågor var tydliga. Studien gav oss bra feedback varpå intervjuguiden justerades något.

Intervjuguiden består av en introduktion samt genomgång av deltagarens rättigheter för deltagandet i studien. Efter introduktionen bad vi personerna presentera sig själva, vilket ger en bakgrund för intervjuens fortsatta frågor. Efter det börjar det första av intervjuens tre teman, eller samling av frågor. Det första var frågor om språk och kultur, det andra var frågor relaterat till personens självbild och det sista temat behandlade personens psykiska hälsa. Intervjun avslutades sedan med en diskussionsfråga där personen fick komma med förslag på hur man hade kunnat förbättra den psykiska hälsan för ungdomar i Haparanda. Totalt bestod intervjuguiden av 22 frågor, vissa av dessa hade underfrågor och vissa frågor hade förberedda följdfrågor.

Ett övervägande gällde om vi skulle ha frågor med fokus på individen eller om frågorna skulle vara om individens upplevelser av samhället omkring sig. Till exempel, om man ska fråga om nedstämdhet så skulle man antingen kunna ha ett fokus på individen själv – ”Händer det att du är nedstämd?”, till skillnad från ett mer allmänt fokus – ”Anser du att det är vanligt att människor är nedstämda i Haparanda?” Vi valde att ha ett större fokus på individen själv. Detta för att frågor av mer generell karaktär skulle leda till mer generella och ytliga svar. Förhoppningen var att studiens deltagare skulle kunna ge djupa och ärliga beskrivningar om deras egna känslor och upplevelser.

Vår målgrupp var ungdomar i Haparanda som är kring 18-års ålder. Vi ville intervjua personer som fyllt 15 år på grund av att de är myndiga att själv bestämma över sin medverkan i studien. Orten Haparanda valdes av SAM mot bakgrund att det är ett tvåspråkigt samhälle samt, som tidigare nämnt, att statistiken för psykisk ohälsa har stuckit ut över att det är en stor andel ungdomar som varit nedstämda jämfört med resten av länet.

För att få tag på informanter så kontaktade vi ungdomssamordnaren på Ungdomens hus i Haparanda. Ungdomssamordnaren hjälpte till att få tag på personer som var intresserade av att medverka i studien. Vårt urval bestämdes därmed till viss del av honom, utifrån vissa av våra preferenser (ålder, könsfördelning, antal). Detta kan ses som ett slags bekvämlighetsurval. Denna urvalsmetod användes på grund av att vi som utförde utredningen var bosatta i Luleå medan informanterna befann sig i Haparanda, vilket innebär ett geografiskt avstånd på 13 mil. Med knappa resurser så hade vi inte möjlighet att genomföra de resor som en egen urvalsprocess hade inneburit.

Vi fick tag på sex personer som ställde upp för att intervjuas till studien, personerna var i åldrarna 17-23 år och kommer i vår rapport figurera med fiktiva namn. Urvalet av intervjupersoner blev tre personer som läste samhällsvetenskap med beteendereinriktning, två läste naturvetenskapliga programmet samt en som hade läst teknikprogrammet. Intervjuerna spelades in och transkriberades.

För att göra materialet mer överskådligt så skapade vi en matris enligt anvisningarna i boken *Metoder för undersökande arbete: Sju-stegsmodellen* (Burell & Kylén, 2003:60). Matrisen innehöll sju frågeområden i den vertikala axeln och de sex intervjupersonerna i den horisontella axeln. Materialet analyserades sedan med hjälp av temaanalys. Resultatet från analysen presenteras nedan i resultatdelen. Det är ett medvetet val att låta citat från ungdomarna få stort utrymme i resultatdelen, detta främst för att främja objektiviteten samt för att läsaren ska kunna göra egna tolkningar av materialet. Vi har valt att återge citaten exakt som de sas, utan att försköna eller ändra meningarna. Detta för att minska risken att citatens mening förloras.

2. Resultat & Analys

Vi har identifierat sju huvudteman, samt elva subteman. Dessa teman identifierades för att sammanfatta och svara på utredningens frågor. Dessa teman fungerar som rubriker i denna del av rapporten.

2.1 Språk

Samtliga intervjupersoner talade svenska och engelska medan två av sex personer kunde förstå och prata finska flytande. De som pratar finska verkar ha lärt sig språket genom att en av föräldrarna är finsk. Flera personer nämner också att de förstår och pratar en del finska. Det framgår dock att en ganska stor del av befolkningen i Haparanda inte kan prata flytande finska.

Nästan alla ser de finska språkkunskaperna som en tillgång och nämner flera positiva aspekter av att kunna finska. Jarmo beskriver två situationer då finskan kan vara användbar eftersom den möjliggör kommunikation i fler situationer.

Ja vad fan, du kan ju snacka med, kommunicera med ett helt annat land, alltså du kan ju kommunicera med alla i Finland. Sen är det ju schysst när du far typ till om man är nånstans, typ söderut i Sverige eller nånstans, typ i Stockholm. Då blir man kallad finne och jag tycker det är jävligt nice! Det är en jävla komplimang alltså!

Senare i intervjun så förklarar han att språkkunskaperna kan vara ett sätt att undvika konflikter.

Du kan kommunicera med alla, du kan undvika bråk på grund av att du kan finska[...]svennarna, dom kan inte kommunicera med finnarna, finnarna kan inte kommunicera med svennarna och så blir det bråk och missförståelse eller bara att dom var på hugget liksom. Men om du kan snacka så kan du ju ändå kommunicera bort det där.

Ett tydligt och genomgående tema i svaren handlar om att det är väldigt viktigt att kunna finska när man söker jobb. Hanna berättar att finskan är ett måste i vissa fall för att kunna få en anställning.

För det blir väldigt så här, krav, när du ska jobba det är att kunna vara tvåspråkig, det är kravet annars får du inget jobb. Det är jättedåligt. Det är rätt så många utav mina kompisar och ungdomar som är arbetslösa just för att dom inte kan finska.

Vissa av personerna som intervjuades jobbade och beskrev hur språkkunskaperna var en tillgång i arbetslivet. Annika är en av personerna som talar finska och hon beskriver hur det är en fördel i hennes yrke.

Jag jobbar på IKEA och där så det är ju många finska kunder så då asså det hjälper jättemycket att jag kan finska.

En aspekt av att inte kunna båda språken är att det vanliga sociala livet kan påverkas negativt. Emma var en av personerna som inte talar finska och på frågan om hon skulle vilja kunna prata finska så svarar hon följande.

Ja just när man söker jobb å just å kunna prata med folk å asså ha mer förståelse. För att ibland när man kommer i vissa sammanhang eller föreningar är det två som kan finska så pratar dom finska å då förstår man inte alltid.

Alexander är en annan av personerna i studien som inte pratar finska flytande och ger en förklaring på varför han inte lärt sig språket, samt beskriver hur tvåspråkigheten kan vara en nackdel för att den försvagar modersmålet.

Mamma och pappa det här var deras första språk att prata finska och sen så tycker mamma och jag kanske håller med om att det när vi bor så här nära gränsen att om man jämför svenskan i allmänhet så är vi lite sämre på svenska har jag i alla fall fått uppfattning här.[...]vi har kanske inte lika utvecklat ordförråd här i Haparanda eftersom finskan influerar så pass mycket.

Alla personer ser dock svenskan som sitt modersmål, oavsett vilka andra språkkunskaper de har. Dock så möttes vi av en viss osäkerhet från personerna i studien med som talade finska flytande, ett exempel är när vi frågade vilket som var Jarmos modersmål.

Ja, skulle väl säga, alltså, ja, svenska. För eftersom jag har bott här hela livet och gått skola i Sverige, mest haft svenska polare, eller som snackar svenska i alla fall. Men morsan är ju finsk, men så, ja, svenskan är nog mitt modersmål, finskan är ju lite bonus typ.

2.2 Kulturella skillnader

Detta tema är uppdelat i ”kulturella skillnader” där vi går igenom upplevda skillnader generellt, samt undertemat ”samhällssyn” där vi tar upp svar som rör personernas syn på samhället.

Ett genomgående tema i intervjusvaren talar om att det finns en förväntan, en norm, att man ska kunna kommunicera på finska både i Haparanda och Torneå. Den motsatta normen, att båda parter ska kunna kommunicera på svenska i de båda samhällena, verkar inte vara lika vanlig. Denna norm anser vi är en aning märklig, speciellt med tanke på att svenska är ett utav Finlands två språk, vilket är befast i Finlands Grundlag 2 kap 17§ 1st, samt att utbildning i det svenska språket är obligatoriskt i Finland. På frågan om varför Hanna tror att finländarna inte vill prata svenska så svarar hon att det finns en motvilja mot att prata det.

Näe, dom vill inte, nej dom vill som inte.[...]Sen när man far över så då ska ju inte dom kunna någon svenska, då måste vi kunna prata finska[...]då måste vi på något sätt kunna kommunicera med dom på deras språk, annars blir det ju som engelska typ.

En fråga i intervjun var om det finns några skillnader mellan personer från Haparanda respektive Torneå. Majoriteten av svaren hade en negativ ton gentemot befolkningen på den finska sidan. Flera svarar att de upplever att finländare ogillar svenskar. Ett av dessa svar kom från Jarmo som berättar om vad som brukar sägas om Torneåborna.

Dom är dryga, ser sig lite bättre än andra, alltid lite aggressiva mot svensarna också. Ändå är dom själv sådär inte ens purfinnar så.

Kort därefter utvecklar Jarmo sitt svar.

Men annars är det, jag tycker fan, nog är det skillnad på Happis-bor och Torneå-bor. Torneåborna verkar vara lite ettrigare och hetsigare men jag tycker Happis-borna är mer, mer.. laid-back på något sätt.

En annan beskrivning kom från Annika som beskrev Finländarna något annorlunda.

Mm ja asså finländare är så här mer tillbakadragna, lite så här blygare, Kanske lite så här buttrare typ (skrattar) än svenskar. Och det känns som att dom tycker inte lika mycket om svenskar som vi tycker om dom. Eller ja, jag vet inte.

I följdfrågan till Annikas svar bad vi henne förklara varför hon trodde att det var så. Hon svarar att det kan bero på att finländare är mer nationalistiska än svenskar överlag. Om det skulle vara så att finländarna är nationalistiska så kanske det kan vara en bidragande anledning till den visade främlingsfientligheten som beskrivs i intervjustycket?

Det kan ju vara för att Finland har haft väldigt mycket att dom är så här nationalistiska eller att dom vill hålla i sin kultur och så, och vi är liksom mer öppna och kan ta emot andra och så.

Ett tydligt exempel som återkom handlade om befolkningarnas skilda reaktioner på flyktingkrisen. Den verkade fungera som ”vattendelare” mellan svenska och finska sidan. Alexander berättade om protesterna mot flyktingmottagandet på den finska sidan.

Man är lite mer fördomsfull i Finland om jag själv får vara fördomsfull så tror jag.. Det märker man också av lite grann här. När dom protesterar mot flyktingmottagandet. Att dom protesterar vid gränsen. Och det har man ju inte gjort i Sverige överhuvudtaget.

Även Sofie pratade om att det genom flyktingkrisen blev tydligt att Haparanda och Torneå trots allt har två olika kulturer. Hon berättar även att tullen blev striktare vid gränsen.

När det blev den här flyktingkrisen så märkte man tydligt att, tydligen att vi är svenska folket och dom är finska folket, det är, vi ser det här inte likadant, att när dom ställde upp sig där vid gränsen då och tydligen igen, så ville dom även titta oss som förut bara kunnat gå över.

Ett fenomen som förklarades i två av intervjuerna handlade om att personer från den finska sidan åker över till Svenska sidan när Finland vinner över Sverige i sportsammanhang, exempelvis ishockey. Väl på den svenska sidan så sägs det att dem har med sig finska flaggor, lever om, tutar och för oväsen längs gatorna. Intervjupersonerna sa ingenting om samma fenomen inträffar på den finska sidan när Sverige vinner. Fenomenet i sig kan vara intressant i detta sammanhang då det kan tolkas som att lyfta fram att det rör sig om två olika befolkningar med två olika tillhörigheter. I sammanhanget så är Finland och Sverige motståndare och det är när man lyfter sportens ”konflikt” utanför sportsammanhanget som det riskerar att skapas verkliga konflikter och grupperingar.

En annan skillnad, som även den lyftes fram i två olika intervjuer, är att det tydligen ska vara skillnad på klädmodet om man jämför den svenska och finska sidan. Emma förklarar hur skillnaderna i detta kan uttrycka sig.

Det är svenska H&M och finska H&M det är två helt olika saker. Dom har mycket färg och mycket mönster och mycket sådär medan vi i Sverige är kanske mer neutrala.

Klädmode kan ses som ett trivialt fenomen, men om det skulle vara så att det är tydliga skillnader på utseendet på personer från Sverige respektive personer från Finland så skulle detta tydliggöra grupptillhörighet. Detta skulle i sin tur kunna förstärka skillnaderna mellan grupperna och motverka samhörighet mellan gruppernas medlemmar.

2.2.1 Samhällssyn

Alla av studiens deltagare pratade om människorna i de två samhällena på ett eller annat sätt. Det verkar finnas en mentalitet om pessimism och melankoli hos befolkningen i området, en kortfattad beskrivning nämndes i pilotstudien där det kallades ”det finska vemodet”. Detta är något som verkar uttrycka sig på lite olika sätt, som exempelvis att man tenderar att gnälla ofta och vara kritisk mot nya initiativ i området.

En del av det som tagits upp har en något negativ ton, men det påtalas även fördelar med att leva i ett tvåspråkigt samhälle. Deltagarna menade att det är lärorikt att ta del av två olika kulturer och den mångfald som det innebär. Detta leder till att man kan bli mer öppen och accepterande för olikheter hos människor och grupper. Med tanke på vad som sagts tidigare om attityderna på det finska sidan så skulle det vara intressant att höra om ungdomarna ser det likadant där.

Ett fenomen som lyftes fram av Sofie var småstadsfenomenet, ”alla känner alla”. Hon talade om detta som ett svar på frågan om det var någonting som hon saknade i Haparanda.

Andra människor, för att här ser man nästan alla ansikten hela tiden, alla känner alla, alla vet vem man är bara man säger efternamnet ”Jaha är du barn till den och den?” och ”Jaha, då känner du den här” och det skulle vara skönt att komma någonstans där alla kanske inte vet vem man är och man kan börja om och man kan liksom presentera sig på nytt nästan för varje människa man träffar på.

2.3 Trivsel

Trivseln bland våra intervjupersoner var allmänt hög då alla förutom en trivdes rätt bra i Haparanda. Alla stod dock inför, som så många andra i deras ålder, att man måste flytta för att kunna läsa vidare på högskola eller universitet.

På frågan om huruvida Sofie trivs i Haparanda och följdfrågan varför hon vill därifrån svarade hon att hon trivs men att Haparanda känns begränsande.

Jo, till en viss del, jag kan tycka att det kan kännas ganska litet och instängt ibland.[...]det känns begränsande. Det känns inte som att det är stort nog för mig. Jag vill se saker och vill göra saker och jag kan inte...jag kan inte utforska världen härifrån.

Det blir här tydligt att Sofie kände att det finns för få möjligheter om hon skulle stanna på sin hemort samt att hon som många andra ungdomar är nyfiken på vad världen har att erbjuda.

Att flytta är ett faktum som kan orsaka många blandade känslor. Många såg fram emot ett miljöombyte men kände samtidigt oro för hur det skulle gå. Om de kommer att finna nya kompisar och sammanhang samt ett slags vemod inför att livet i Haparanda kommer att se annorlunda ut vid hemfärd då alla ens vänner också flyttat.

Sofie fick frågan om hon främst syftar på karriärmöjligheter som avsaknad i Haparanda. Hon tydliggjorde att det i hennes ögon inte är enbart Haparanda som stad som är orsaken till att hon är less utan att hon tror att alla på något sätt kan behöva miljöombyte.

Jobb, miljön och sen bara att man är uppvuxen här, man blir ju lätt less på omgivningen man befinner sig i.

Annika trivdes i Haparanda som det stora flertalet av våra intervjupersoner men såg tyvärr heller ingen framtid i staden på grund av att hon ville vidareutbilda sig.

Ja, jo asså nog trivs jag som det är nu men inte så att jag känner att jag har nån framtid här eller så.

Det stora flertalet ser inte någon framtid i Haparanda. Andra negativa sidor av samhället dryftades också då källor till vantrivsel handlade om en upplevd pessimism och melankolisk mentalitet. Folk i Haparanda beskrevs som tillbakadragna och kanske något bittra. Att ”alla känner alla” nämndes heller inte som något positivt utan snarare som en brist på mångfald. Vissa kände sig trötta på staden. Andra kände att den inte har vidare mycket att erbjuda och att det saknas politiskt engagemang. En av intervjupersonerna talade om en upplevd machokultur där han inte kände att han passade in vilket gjorde att han såg fram emot något nytt.

I Hannas fall rådde det ingen tvekan om hon trivdes eller inte. Hon kunde inte komma iväg fort nog fick man känslan av. Orsakerna bakom hennes vantrivsel verkade handla mest om den generella mentaliteten folk emellan.

Nej, jag ska flytta, jag ska dra direkt härifrån, så fort jag kan.

Alltså, jag tycker att det är så tråkigt här. Jag tycker folk är väldigt så där..dom vill inte att det ska gå bra för andra [...] dom vill bara klaga hela tiden och dom, allting är dåligt och dom vill inte göra nånting, dom vill inte att det ska gå bra för lokala företag [...]och sen om det väl händer nånting då klagar dom på att det är antingen dyrt eller att det var för dåligt, för kallt. Alltså det är alltid något klagomål och sånt där.

Hon beskrev en pessimistisk mentalitet där bland annat Haparandas förtroendevalda beskrivs stå inför ett slags moment 22, då människorna klagar om det inte arrangeras något men klagar minst lika mycket när det väl satsas på evenemang. Vidare klagade hon på Haparandas utbud av gymnasieutbildningar.

Det finns jättedåliga utbildningar här. Det finns nästan ingenting. Antingen så går du liksom samhälls, natur, bygg eller handels.[...] när jag började gymnasiet, så kände jag att jag ville som inte flytta direkt, jag var femton år gammal, jag vill inte flytta, klara sig själv.

I detta citat diskuterade hon hur hon kände att hon var för ung för att kunna flytta och klara sig på egen hand och därför fick lova att välja mellan det enligt henne knapphändiga utbudet av utbildningar. Jarmo hade en helt annan syn på livet i Haparanda som ungdom och tycker inte att det är förrän i vuxenlivet som staden inte riktigt lever upp till hans önskningar.

Jag tycker fan det har blivit sämre nu, det var grymt som fan när man var yngre [...] folk har börjat komma in i det här vuxenlivet, så det har blivit lite mer ensamt alltså, för alla, alla börjar sitta hemma mer och, ha sin familj och allt, sitt jobb och allt sånt skit. Förr i tiden tyckte jag det var riktigt nice, för då kunde man hänga typ, det kanske är så på alla ställen men, i Happis var det då inte sämre än någon annanstans.

Han beskrev hur han själv inte riktigt är en del av det nya ”vuxenlivet”, att han saknar den tid då han var yngre och folk umgicks mer med varandra. Han underströk också tydligt att han upplever att Haparanda inte är sämre än någon annan stad.

Även om många baksidor ventileras så uttryckte också många att det är en lugn och trygg stad utan den stress som upplevs i storstäderna söderut. Ett bra ställe att växa upp på och kanske i framtiden en plats för att bilda familj.

Den här stressen finns ju inte här, som jag har upplevt i alla fall, som det finns typ i Stockholm, tycker jag alla är fan stressade, springer hit och dit och, fy fan.

Jarmo såg Haparanda som en lugnt och skönt ställe i stor kontrast till huvudstaden och värderar att slippa känna stress i sin vardag. Vidare beskrev Emma samma sak fast ur ett annat perspektiv då hon talar om Haparanda som en barnvänlig stad där alla känner sig trygga och där hon eventuellt en dag i framtiden ser sig själv skaffa familj.

Jag tycker ändå så här om man jämför med Stockholm så är det lugnt å asså här skulle jag kunna låta mina barn växa upp utan att vara så här osäker att dem går ut på gatorna å, man känner sig så trygg i den här miljön[...]

Alexander trivdes även han men är helt på det klara med att möjligheterna och hans framtid inte finns i Haparanda.

Överlag skulle jag väl säga att jag trivs helt okej men jag känner ju ändå att jag vill flytta härifrån[...]/min framtid finns inte i Haparanda.

På följdfrågan om vad som gör att han trivdes i Haparanda svarade han att det känns som ”hem” men berättade sedan på vilket sätt han ofta kan känna att han inte passar in, då ingen delar hans intresse för exempelvis politik.

Ungdomar i Haparanda är inte särskilt politiskt aktiva överlag[...]/jag känner mig som undantaget här. Och sen med jag känner att ungdomar i Haparanda dom är inte, dom är inte så brydda i allmänhet känner ja.

Senare i intervjun kom det fram ytterligare anledningar varför han kände sig som ensam med sina värderingar och inte riktigt kan identifiera sig med sina kamrater.

Jo men jag känner också att asså att jag vill komma bort härifrån för det kan vara lite så här machokultur eller sådär i kompisgruppen och känna att, jag kan inte identifiera mig med.

Han uppger alltså att han på flera plan inte passar in identitetsmässigt och ser väl att det finns en större chans att hitta likasinnade i någon större stad. Detta för oss onekligen in på nästa tema som handlar om självbild.

2.4 Självbild

I temat självbild fann vi mönster som sedan blev till tre subteman, nämligen ambition, roll bland vänner och identitet.

2.4.1 Ambition

Alla utom en hade ambitionen att studera vidare efter studenten vilket också innebar, som tidigare nämnt, att de måste flytta då det inte finns något universitet eller högskola i Haparanda. Gemensamt för dem alla är också att de har rätt höga ambitioner respektive stora visioner inför framtiden och sitt kommande yrkesliv. Med höga ambitioner följer oftast höga krav och det även i detta fall, men inte alltid hemifrån utan mestadels från dem själva.

På frågan om hon är nöjd med sitt arbete i skolan svarade Sofie att hon kan så mycket bättre. Hon funderade dock också på om hennes krav har att göra med en diskurs som handlar om att flickor ska vara så duktiga.

Egentligen inte. Jag vet inte om det är för att man lever lite i det här duktig flicka komplexet att man måste vara så bra man bara kan och man måste vara bäst. Jag tävlar ju inte mot någon annan, om vi säger att någon annan får ett C så tycker jag att det är jättebra, för att det är svårt att få bra betyg i det nya betygssystemet. Men om jag själv får C så blir jag besviken på mig själv för att jag vet att jag kan så mycket bättre.

Det är tydligt att Sofie ställer oerhörda krav på sig själv och att hon inte är lika rättvis med sig själv som med sina klasskompisar då hon egentligen tycker att det är svårt att få bra betyg i det nya betygssystemet. Vidare berättar hon vad hon tänker göra efter studenten.

Mhm, jag vill ju göra en massa. Jag vill helst göra allting på en gång, tidigast så. På ett sätt så efter studenten så vill jag bara ta ett år ledigt, eh, göra något annat, inte alls plugga men plugga är ju liksom min grej.

Detta citat visar att hon upplever någon slags förväntan att man ska studera vidare då hon såg det som att hon skulle ta ledigt om hon inte skulle gå direkt till studier. Detta skulle kunna vara en produkt av det allt högre betygskraven och konkurrens för att komma in på högre utbildningar samt det faktum att ungdomar har allt svårare att komma in på arbetsmarknaden. Hon beskrev sedan också en rädsla av att bli fast.

Så blir man ju kanske fast här, och jag är ju jätterädd för att bli kvar här hela mitt liv. Det kan vara för att min mamma alltid bott här, för att hon har haft så, jag vet att hon har velat komma härifrån och göra annat och se saker men hon har som ändå stannat kvar här. Eh, det är ju inte det att jag är rädd för att bli min mamma, jag tycker att hon är en fantastisk person i sig men jag är rädd för att nästan få samma öde som henne på ett sätt ändå.

Alexander hade även han likt Sofie höga krav på sig själv och funderade kring hur det kommer sig att han aldrig kan känna sig nöjd över sina prestationer.

Mina syskon dom var inte lika duktiga i skolan och därifrån så, min brorsa struntade i skolan då när han gick här. Mamma och dom var väldigt arga på honom då han inte brydde sig och försökte göra nånting åt det. Och då hörde jag hur dom blev arga på honom och då tänkte jag att jag vill inte hamna i den där situationen.

Viljan och motivationen att prestera bra kom alltså delvis ur hans brors misslyckande och han berättade sedan att då det gick bra för honom i skolan sjönk kraven hemifrån medan hans egna krav blev större.

Även Jarmo hade höga ambitioner och diskuterade om ett framtida eget företag då han inte gärna vill jobba för någon annan, vilket han verkar ha haft dålig erfarenhet av.

Sen så måste man ju knega också, på något sätt. Men då tänker jag att jag ska kicka igång något eget företag, jag tror inte jag orkar börja bygga nån annans dröm igen.. Ja, för fan, det där hamsterhålet alltså.

De höga ambitionerna talar för en relativt god psykisk hälsa med bra självförtroende då de alla ser hoppfullt på framtiden. Detta är dock något vi måste ta med oss då vi funderar kring vårt urval, det skulle helt klart kunna vara så att personer med större självförtroende har större benägenhet att ställa upp på intervjuer och att det därför finns en del av vår målgrupp som är svår att komma åt.

2.4.2 Roll bland vänner

Våra intervjupersoner hade alla lite olika roller i sina umgängeskretsar och vissa kände inte att de har någon speciell roll utan att rollfördelningen var mer dynamisk och skiftar mellan kompisarna i gruppen.

Sofie berättade vilken roll hon har bland sina vänner.

Den där som också försöker se till så att alla har det bra, att alla mår bra. Att jag alltid finns där om det är någon som behöver prata och..

Sofie framstår i detta svar som en typisk ”medlare” som underhåller relationsklimatet i kompisgänget och ser till att alla trivs. Medan Hanna gav en bild av sig som en person som gillar att vara i centrum och synas och höras.

Jag är den som pratar jättemycket, jag är den som så här tar för mig jättemycket, så har jag alltid varit.

Alexander upplevde inga egentliga roller i sitt kompisgäng utan menade att det är mer dynamiskt.

Jag tror alltså mina kompisar det finns nog inte några utmejslade roller där. Utan jag tror det är mer dynamiskt. Att nån tar på sig ledartröjan ibland.

Alla verkade dock trivas i sina roller även om en del såg fram emot att skapa nya kontakter och nätverk i och med kommande vidareutbildning.

2.4.3 Identitet

Alla förutom en identifierade sig som mestadels svensk även om några hade både finsk släkt och pratade flytande finska. Om det resonerade de som så att de bor i Sverige och de flesta pratar svenska. Det blir tydligt att det finns en svensk norm i Haparanda även för de som talar finska och har finsk släkt. Jarmo är den enda av intervjupersonerna som identifierade sig som finlandssvensk och såg det som något naturligt.

Alltså finska och svenska snackar vi, på grund av att vi är halvfinnar. Morsan är ju finsk och farsan är svensk och sen... ja, halva släkten är ju finsk och halva släkten är svensk helt enkelt.

Hälften av våra intervjupersoner uppgav någon form av religiös tillhörighet och ytterligare en utgav sig för att vara anti-teist och anser att organiserad religion är negativt även om han erkänner religionsfriheten. Ingen påstod sig vara särskilt religiös men menade ändå att de antingen är uppvuxna med vissa värderingar som har präglat dem eller att de sympatiserar med en viss religion.

Träning var en återkommande sysselsättning som verkade spela ganska stor roll för många. Flera av personerna balanserade skola, träning och jobb tillsammans med andra fritidsintressen och umgänge med sina kompisar. Med mycket på schemat led någon av sömnbrist och någon annan fick prioritera för att mäkta med. Som tidigare nämnt, är det några av personerna som ställer väldigt höga krav på sig själva och det blir tydligt att de känner att de måste leva upp till de kraven för att kunna behålla sin självbild. I detta exempel är det Alexander som diskuterade varför han inte kan vara nöjd med sina prestationer.

Jag har försökt och jag har funderat på det lite grann och jag tänker att det är för att jag har nån självbild av mej själv som en intellektuell och smart människa. Det låter ju löjligt när man säger det.[...]Men ja, det låter som att man tror så mycket om sig själv när man säger så. Och för att få behålla den här självbilden så måste jag ju mata det där behovet med att få bra betyg. [...]Nä. Så jag har ju identifierat mej som den personen. Och när det inte går bra vad är jag då? Då är min självbild inte kvar, jag måste behålla den självbilden.

Man skulle här kunna se det som att Alexanders vilja att behålla sin självbild som intellektuell fungerar som en inre motivator i hans val att studera vidare.

2.5 Framtiden

Temat framtid har vi delat in i tre subteman som är flytta, karriär och återvända.

2.5.1 Flytta

Samtliga intervjupersoner hade planer på att flytta från Haparanda. Vissa flyttar tillfälligt för att sedan återvända medan andra flyttar på mer obestämd tid och kan tänka sig att återvända för att skaffa familj men bara om det finns arbetstillfällen, vilket ses som mer eller mindre osannolikt.

Emma uttryckte att hon ville komma iväg angående tanken på att flytta.

Ja, alltså jag tror att jag skulle vilja komma iväg ett tag men jag tror att jag skulle om jag skulle få barn då skulle jag kanske komma tillbaka till Happis. Asså det skulle vara drömmen att låta dem å växa upp här.[...]För man vill ju ändå ha, man har ju sina kompisar och sin släkt här.

Även om de flesta vill se något nytt så är känslan av Haparanda som hem stark hos dem vilket här speglas i Emmas dröm om att få låta sina barn växa upp på samma ställe som hon själv är uppvuxen på. Hanna däremot var ensam om att inte ha några tankar på att återvända och var väldigt klar på att hon ville lämna Haparanda. I svaret på om hon trivs i Haparanda lät det så här.

Nej, jag ska flytta, jag ska dra direkt härifrån, så fort jag bara kan.

Det kan knappast bli tydligare att Hanna inte trivs och att hon inte ser någon framtid i Haparanda. En anledning kan vara att hon även har bott i Kiruna en del av sin uppväxt. Hon har kanske därför en större insikt om hur samhällen kan se annorlunda ut samt ett perspektiv utifrån. Men man får även se till hennes tidigare svar att Haparanda helt enkelt inte erbjuder det hon söker.

2.5.2 Karriär

Det fanns lite olika syn på den kommande karriären. Osäkerheten var dock återkommande och även tanken att inte vilja begränsa sig utan hålla många dörrar öppna.

Hanna pratade om att hon vill ha en så bred utbildning som möjligt så att hon har många valmöjligheter.

Jo, bli behörig till allting. För nu när jag känner att, nu när jag går i skolan då kan jag lika gärna gå ett år till eller två år till så att jag får så att jag får dom här, alla behörigheterna [...] sen när jag vet vad jag vill göra då har jag det.

Att ha en bred utbildning att vila på blir desto viktigare då de är osäkra på vad dem faktiskt vill göra. Vidare berättade Hanna om de höga förväntningar som hennes föräldrar har på henne och hur hon tänker kring detta.

Det är ju som lite press ändå, jag känner ju också "Nå inte vill jag sitta där på Max heller sådär" så då gör det som inget, då känner jag inte desto mer press från dom när jag själv vet också [...] jag vill få något höjdarjobb liksom. Så jag får motiveras lite av dom och sen utav mig själv också.

Hon beskrev sina föräldrars förväntningar som något positivt som givit henne motivation och format hennes egen ambition som sedan blivit en inre motivation då hon insett att hon själv också har stora framtidsutsikter. Andra hade en tydligare bild av vad de vill göra och står mest inför valet av utbildningsort.

Asså min dröm är att få läsa på Lund eller i Uppsala.[...] Men sen om jag skulle komma in i Umeå och ha bostad där så såklart börjar jag läsa där.[...] Utbildningen är viktigast men sen så kan man ju välja staden man läser i.

Alexander hade en klar bild av vad han vill men är samtidigt realistisk och verkar ha planer, även om drömmen inte besannas där han prioriterar sin utbildning framför universitet eller stad. Han fortsatte fundera på sitt kommande yrkesliv och om sannolikheten att han skulle flytta hem till Haparanda igen.

Asså det är ju kanske inte omöjligt att jag kommer tillbaks men ska jag få en utbildning och jobba med nånting inom ingenjör eller nånting med juridik då finns ju inte jobben här.

Det finns alltså en del av honom som skulle kunna tänka sig att flytta tillbaka men han insåg samtidigt att den karriär han eftersträvar kanske inte är möjlig i Haparanda.

2.5.3 Återvända

Alla förutom en kunde tänka sig att återvända. De kvinnliga intervjupersonerna uttalade detta främst i samband med att bilda familj. De ser Haparanda som en trygg, lugn och barnvänlig stad.

Men kanske sen att jag flyttar tillbaka efter jag fått en utbildning liksom skaffar familj och sånt där för det är ju ändå som tryggt och sådär ett litet ställe liksom för barn att växa upp på.

Annikas svar på om hon eventuellt skulle kunna tänka sig att stanna i Haparanda får här fungera som exempel på denna återkommande tanke om att återvända för att skaffa familj. Tidigare har vi också hört Alexander som skulle kunna tänka sig att flytta hem om det bara fanns jobb inom hans drömyrken. Det finns alltså en vilja att flytta tillbaka men samtidigt en begränsning där staden inte kan erbjuda samma möjligheter som större städer.

2.6 Psykisk hälsa

Temat psykisk hälsa är uppdelat i fyra subteman – nedstämdhet, oro, coping samt miljöns påverkan.

2.6.1 Nedstämdhet

Samtliga intervjupersoner verkade se nedstämdhet som en naturlig del av mående. Ett citat från Hanna belyser hur ungdomarna ser på nedstämdhet.

Ja, jag kämpar väl på som alla andra. Alla har ju något som, alla har ju lite så här problem typ, alltså antingen så är det inom familjen eller så är det som inom skolan eller nånting inom kompisgäng eller typ mobbning och sånt där men.. alla kämpar med sitt eget?

De flesta berättade att de mådde ganska bra kring perioden vid intervjutillfället. Några nämnde dock att de hade mått dåligt tidigare, och mer specifikt så nämnde de att denna nedstämdhet inträffade för cirka ett år sedan. Vi resonerar som så att dessa uttalanden främst är på grund av att frågan fick personerna att tänka tillbaka på en annan period i livet, och när personerna gjorde det så var det enkelt att jämföra nuläget med ”ett år” tillbaka i tiden. Sofie var en av dessa personer som blickade tillbaka när hon svarade på frågan.

Alla har ju dåliga dagar, eh, men hade jag fått den här frågan för ett år sen då hade jag sagt att jag inte vet. Men nu vet jag ju liksom att jag mår bra, jag mår bättre än vad jag gjorde för ett år sen och det är ju framsteg och jag har mycket fint i livet om man tänker så. Det gäller bara att försöka se framåt och göra det man tycker om att göra.

Orsakerna till nedstämdhet varierade hos studiens deltagare. Orsaker för nedstämdhet som nämnades var exempelvis stress eller relationer (som inkluderar familj, kompisar, kärlek). En återkommande orsak är att bli påverkad av prestationsångest, främst gällande skolan men för vissa personer gällde det även träning och sport. Vi reagerade på att våra intervjupersoner överlag verkade ha en hög ambitionsnivå i sin vardag. Flera personer verkade försöka balansera att uppnå höga betyg i skolan tillsammans med jobb, träning, kompisar, familjen och övriga intressen. Så vi har förståelse för det de säger om prestationsångest och stress.

Alexander var personen som tydligast uttryckte vilka krav han ställde på sig själv och hur prestationsångesten kunde påverka honom.

Det går bra för mig, jag har väldigt höga krav på mig själv. Jag ska ha ett A. Och får jag inte ett A så blir jag deprimerad och ja, och det kanske inte är sunt heller. För vi skrev kemiprovet för två veckor sen och då var jag så här jättenervös för vad jag skulle få och då fick jag reda på att jag fick ett A på det. Det var som en sten som föll. Och innan det så fick jag B på ett prov och det var ju, då var jag förstörd ett par dagar.

2.6.2 Oro

Nästan alla kände och uttryckte någon slags oro över framtiden. På grund av att alla hade planer på att flytta från Haparanda så fick vi flera svar om oro kopplat till tankar om att flytta. De lyfte fram oro för flytt, kommande studier, karriär och hur det skulle gå att skaffa nya sociala nätverk i det nya samhället. Två svar var avvikande. Det första handlade om en oro för personens lillebror och det andra rörde ett mer globalt perspektiv som innefattade oro gällande riskerna för ett kommande världskrig och en kollaps av ekonomin.

Annika var en av personerna som skulle flytta och uttryckte hur hon tänkte kring det som svar på frågan om det fanns saker hon oroar sig för.

Jaa asså det är ju liksom när man ska flytta och sådär, man ska skaffa sig ett helt nytt nätverk å allting, man ska lämna alla här å hur blir det sen? Man kan ju inte liksom bara komma tillbaka och allt är som vanligt igen. Men nog tror jag ändå att det kommer att fixa sig (skratt).

2.6.3 Coping

Detta subtema handlar om hur personerna hanterar negativa känslor. De allra flesta sa att de söker stöd hos familj eller vänner på ett eller annat sätt. Några söker stöd för att komma på andra tankar medan andra vill prata om problemen med personer de kan lita på. Andra sätt att hantera nedstämdhet, som nämns, är att gråta ut, meditera eller ta en dag för sig själv då man kan fokusera på att sysselsätta sig med saker man tycker som får en att må bra. När stress är orsaken till dåligt mående så väljer vissa att försöka prioritera bort saker för att minska på stressen.

Hanna förklarade att hon vänder sig till andra när hon känner sig nedstämd för att komma på andra tankar.

Ja, omge mig med personer jag gillar som får mig på andra tankar och så glömmet jag bara det, så förtränger jag det lite så (skratt)

Även Emma vände sig till andra för att hantera negativa känslor men hon föredrar att prata om problemen.

Ja, det är alltså då min mamma eller mina vänner.[...]Njä alltså jag har ju mina vänner hon som har flyttat vi har varit barndomsvänner hur länge som helst. Och vi har bråkat så här fram och tillbaka och kanske inte hört av oss på ett år men det är ändå som alltid så där att när det är nått som krisar riktigt då ringer jag henne.

2.6.4 Miljöns påverkan

En aspekt som visade sig ha en påverkan var klimatet och mörkret på vintern. Detta var ingen fråga som vi hade förberett utan personerna tog upp den spontant när vi frågade dem om deras psykiska hälsa. Flera personer nämnde att mörkret påverkar hur de känner sig, de upplever att det gör dem trötta och nedstämda. Flera nämner även att de känner sig gladare på sommaren. Jarmo var en av personerna som uttryckte sina tankar kring detta.

Det är fan kanske klimatet alltså? På sommaren är det ju mer schysst, mer kontakt med andra också som man inte annars har kontakt med, träffas på stranden typ eller vad som helst. Så, det gör man ju inte, på vintern är folk mer inomhus och så här så jag kan tänka mig att det också ändrar lite i sinnet så där, man blir mer nedstämd för att det finns inte alls lika mycket att göra, eller det finns ju det men det är inte samma sak.

2.7 Idéer för förbättringar

I slutet av intervjun så frågade vi personerna om dem hade några idéer på vad man skulle kunna göra för att förbättra den psykiska hälsan hos ungdomar i Haparanda. I denna sektion tänkte vi inte tillägga våra egna reflektioner, utan vi låter personerna tala för sig själva genom att citera dem. Då svaren på frågan var korta och konkreta nog för att tala för sig själva valde vi denna typ av presentation. Våra egna tankar om förbättringsidéer finns under rubriken slutsatser & diskussion.

Sofie

Prata mer om psykisk hälsa, om att det är okej att må dåligt ibland, att det är okej att må dåligt ofta också.[...]För att det, här till exempel det känns inte som att man pratar om den tillräckligt, man pratar inte om alltså, olika typer av mående i sig

Hanna

Mhm, jo, man borde ha mer såna där, alltså, borde fixa bättre bio typ här alltså mer aktiviteter, för det är som inte.. Ska man hitta på nånting här, man far typ och fikar på IKEA, så nu då? Har man inga pengar finns det ingenting att göra.

Jarmo

Mhm.. jag tror det skulle behövas, fan, nästan mer kontaktpersoner också. Lite mer.. lite mer unga som har varit med om saker och ting, som själv också har haft psykisk ohälsa tidigare, som snackar med ungdomar.

Annika

Ja, jag vet inte asså jag vet inte vad som är så speciellt med Haparanda varför folk mår dåligt här. Men kanske mer så här aktiviteter för ungdomar så här.[...]Jo det finns ju kanske fotboll också så här men kanske inte så här nybörjarlag om man vill nu. Det finns bara för ja, inte vet jag, såna som är bra. Men det hade varit kul med handboll eller basket eller volleyboll eller nått sånt där, nån sport.

Emma

Nä jag vet inte, men jag kan tänka mig att om jag skulle ha nån som mår dåligt då skulle jag förespråka sport kanske. Eller nånting, kanske att det finns mer sport som är olika. För nu finns det som så här ridning som kanske inte alla har råd med för det är en ganska dyr sport. Fotboll skulle jag vilja fanns för tjejer också.[...]Också fotboll för tjejer och basket och kanske lite mer så här varierade sporter så det finns sporter för alla. Så att man kan skaffa sig kompisar genom det å man får en samhörighet och sen om man tränar mycket kanske man glömmet bort att man är ledsen typ.

Alexander

Nej det har jag faktiskt inte tänkt på.

3. Slutsatser & Diskussion

Syftet för denna utredning var att utreda ungdomars upplevelser av att leva i ett tvåspråkigt samhälle. Detta för att skapa en förståelse för ungdomarnas situation i Haparanda. Vi ser att ungdomarna generellt trivs bra i deras hemstad. De berättar om både för- och nackdelar med att leva med tvåspråkigheten samt vikten av att kunna båda språken.

Ortens geografiska läge skapar en unik situation som ger många olika effekter. En del fråga gällde hur det är att vara ung och befinna sig mellan två språk och kulturer. Där ser vi att de flesta upplever det som en tillgång. Däremot kan vi se undermedvetna fördomar som resulterar i ett ”vi och dom”-tänk. Detta kan vi se när personerna till en början är positiva gentemot det tvåspråkiga samhället men sedan uttalar en negativ syn på skillnaderna emellan kulturena.

Om man kan båda språken är det berikande att bo i ett tvåspråkigt samhälle. Däremot om man inte kan ett av språken så är det problematiskt, främst i sökande av jobb, i arbetslivet men även i sociala sammanhang. Detta är exempel på språkets betydelse för befolkningen i regionen. Som tidigare nämnt så är det en stor del av befolkningen på den svenska sidan som inte kan prata finska flytande, vilket innebär att dessa personer oftare upplever nackdelarna med den tvåspråkiga situationen.

Ett fynd var att det finns en norm att Torneåborna förväntar sig att Haparandaborna ska kunna kommunicera på finska. Till exempel om en person från Torneå ska handla i en svensk butik så tilltalar personen inledningsvis butiksbiträdet på finska. Det här tror vi kan bero på den historia som finns mellan länderna. Samhällena har länge varit nära sammankopplade men under andra världskriget så fick en del av befolkningen från Finland fly över till Sverige under finska vinterkriget (Edwards, 2007). Det kanske var denna del av befolkningen som ville hålla kvar vid sitt modersmål i sitt nya land. Vi fick även en bild av att den finska befolkningen är mer nationalistisk jämfört med den svenska. En ökad nationalism kan bidra till att man känner en stolthet i att bevara och använda sitt modersmål, även i det svenska samhället. Man kan även se uttryck för denna nationalism i reaktionen på flyktingkrisen, där det tydligt skilde sig från mottagandet flyktingarna fick i Haparanda.

Begränsningarna i samhället, speciellt bristen på utbildningar, påverkar ungdomarnas psykiska hälsa negativt. Alla känner att de vill flytta av olika anledningar, den vanligaste anledningen är för att studera vidare för högre studier. Samhället verkar inte svara mot behoven de har för den period i livet som de snart kommer att befinna sig i. Detta påverkar deras psykiska hälsa på olika sätt, främst kanske gällande oro inför att flytta och all osäkerhet det innebär.

Ungdomarna verkar inte utmärka sig speciellt gällande nedstämdhet. De flesta verkar må ganska bra. Vårt urval kan dock ha påverkats med tanke på att personer som är nedstämda kanske inte orkar ställa upp på intervjuer.

De intervjuade mådde sämre i början av gymnasiet. Det skulle kunna bero på att man inte har hunnit bilda en säker identitet samt vänja sig vid de högre kraven och det större ansvaret som efterfrågas på gymnasiet jämfört med grundskolan.

Även klimatet påverkar den psykiska hälsan negativt. Mörkret och kylan under vintrarna påverkar genom att skapa känslor av trötthet och nedstämdhet.

Ungdomarna hade olika identiteter och personligheter men det som var gemensamt för alla var uppvisandet av en ambitiös självbild, vilket speglas i att samtliga personer har planer på att flytta och studera vidare. Dessa val är även i linje med deras identiteter. Som tidigare nämnt så läste personerna på högskoleförberedande program på gymnasiet, vilket vi tror ökar sannolikheten för att personerna väljer att flytta från Haparanda. På grund av att det inte finns några högre utbildningar på orten.

Om urvalet istället hade bestått av några ungdomar som läser yrkesförberedande program så hade vi kanske fått en annorlunda bild av situationen. Vi menar att det är större sannolikhet att dessa personer skulle ha planer på att stanna kvar i Haparanda efter gymnasiet. Vi tror att det är naturligt att man ser mer positivt på ett samhälle när man planerar att bo kvar. Detta kan delvis bero på fenomenet kognitiv dissonans. Valet och handlingen i detta fall är att bo kvar i samhället. Eventuella negativa åsikter om samhället kan komma att anpassas till att bli mer positiva för att vara sammanhängande med sitt agerande. Vilket, tvärt om, kan innebära att våra intervjupersoner har en, i jämförelse, mer negativ bild av Haparanda.

Flera av personerna säger att de kan tänka sig att återvända till Haparanda någon gång i framtiden. Det vanligaste svaret handlar i detta fall om att bilda familj. Detta verkar tyda på att personerna ser Haparanda som ett bra samhälle under skoltiden och när man ska bilda familj, men att det inte möter behoven för tiden emellan.

Det verkar finnas en förväntan av att man bör läsa vidare efter gymnasiet. Detta tror vi kan bero på att ungdomarna känner att det kommer att vara hög konkurrens och ställas höga krav på dem när de väl kommer ut på arbetsmarknaden. Även gällande detta så hade vi kanske fått en annan bild och annorlunda svar om vi hade haft fler intervjupersoner från yrkesinriktade gymnasieprogram.

Den låga socioekonomiska standarden talar för en generellt lågutbildad befolkning, vilket kan bero på att det inte finns några högre utbildningar på orten. Detta kan bland annat leda till att en stor del befolkningen i orten enbart utbildar sig på lägre nivåer och skaffar jobb kopplade till denna utbildning. Samtidigt så blir den delen av befolkningen som vill vidareutbilda sig tvungna att flytta från orten och får svårt att hitta anställningar i Haparanda som kräver den utbildning som de skaffat sig. Detta minskar chansen för att dessa personer skulle flytta tillbaka till hemstaden. Den slutliga effekten kan bli att det inte sker någon kompetensutveckling i samhället. Detta kan i sin tur leda till att utvecklingen i Haparanda stagnerar och påverkar upplevelsen av att leva i samhället negativt.

Utredarnas förslag: Flera av ungdomarna önskar mer aktiviteter och ett utbud av sport, speciellt för tjejer. Med tanke på det så ser vi det intressant att undersöka vilka behov och aktiviteter som efterfrågas. Två av deltagarna pratar om ett behov av en mer öppen dialog om psykisk ohälsa. Vi anser att SAM:s arbete och inriktning är i linje med denna önskan.

4. Referenser

Burell, K., Kylén, J-A. (2003). *Metoder för undersökande arbete: Sju-stegsmodellen*. Falköping: Bonnier utbildning.

Edwards, R. (2007). *Finska vinterkriget*. Månocket. Stockholm.

Howitt, D. (2012). *Introduction to Qualitative Methods in Psychology*. New Jersey NJ: Prentice Hall.

Ockenström Norberg, E. (2007). *Tvåspråkighet och livsbanor: en undersökning av avgångselever från Gränsskolan i Haparanda*. C-uppsats. Södertörns högskola. Institutionen för livsvetenskaper.

Rosendahl, Å. (2013). *Skolbarns hälsa och levnadsvanor i Norrbotten*. Rapport. Folkhälsocentrum. Norrbottens läns landsting.

Statistiska Centralbyrån. (2014). *Befolkningsmängd Haparanda*.

Elektroniska källor

<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P17> , Finlands Grundlag 2 kap 17§
1st

<http://www.who.int/hia/evidence/doh/en/>

5. Bilagor

5.1 Bilaga 1 - Intervjuguide

Intervjuguide

Introduktion

Denna intervju är till för utredningen ”Ungdomars självbild i ett tvåspråkigt samhälle” som är till för kursen ”Utredning- och utvärderingsarbete” som vi läser vid Luleå tekniska universitet. Denna studie är på uppdrag av SAM-projektet (Samverka, Agera, Motivera), ett projekt som verkar inom Landstinget. Projektet arbetar med att förebygga psykisk ohälsa hos barn och unga i Norrbotten.

Du som deltar i intervjun kommer att vara helt anonym i den slutliga rapporten. Du har rätt att när som helst avbryta intervjun eller återkalla din medverkan i studien. Du behöver inte svara på alla frågor, om du inte vill. Om du önskar så får du ta del av den slutgiltiga rapporten.

För att vi på bästa sätt ska kunna använda svaren från intervjun så skulle vi vilja spela in den. Inspelningen kommer att raderas efter utredningsarbetet slutförts, du har även rätt till att kräva att inspelningen raderas innan dess.

Godkänner du att intervjun spelas in?

Presentation

Berätta lite om dig själv. (Namn, Ålder, familj, boende)

Vad identifierar du dig som? (Kön, etnicitet, religion)

Vilka är dina intressen?

Språk & Kultur

Talar du flera språk? Vilka? Modersmål?

Om personen ej talar finska – Känner du dig utanför?

Om personen talar finska – Hur är det att vara finskspråkig i Haparanda?

Trivs du i Haparanda?

Varför/varför inte?

Hur är det att leva i ett tvåspråkigt samhälle?

Fördelar / Nackdelar?

Upplever du någon (generell) skillnad mellan personer från Haparanda respektive Torneå? (Exempel – Norrmän är gladare och ”hurtigare” än svenskar.)

Självbild

Har du några nära relationer?

Om ja – Kan du berätta hur dom ser ut?

Vilken roll har du bland dina vänner? (Exempel – initiativtagare, ledare, stödjare)

Trivs du i den rollen?

Hur ser din skolsituation ut?

Trivs du?

Känner du att du kan påverka den?

Känner du dig nöjd med ditt arbete i skolan?

Kan du berätta hur du trivs i din klass?

Vad tänker du göra efter studenten?

Flytta?

Känner du att det finns några förväntningar på dig från din omgivning?

Hur ser du på att stanna kvar i Haparanda?

Känner du att det finns möjligheter för dig att utvecklas i den här staden (Haparanda)?

Hur ser du på framtiden?

Möjligheter? Begränsningar?

Psykisk hälsa

Hur mår du rent psykiskt enligt din egen uppfattning?

Finns det saker som du oroar dig för?

Om så, hur hanterar du det?

Anser du dig ha goda sömnvanor?

Tränar du?

Hur ofta? På vilket sätt?

Händer det att du känner dig nedstämd?

Vad får dig att känna dig nedstämd?

Hur hanterar du det?

Känner du att du har någon att vända dig till om du skulle vara nedstämd?

Slutningsvis – Har du någon idé för vad man skulle kunna göra för att förbättra den psykiska hälsan hos ungdomar i Haparanda?

Avslutning

Har du några frågor? Om oss? Om projektet?

Är det någonting du vill tillägga?

[5.2 Bilaga 2 – Matris \(nästa sida\)](#)

Tema/Intervju	1 - Sofie	2 - Hanna	3 - Jarmo	4 - Annika	5 - Emma	6 - Alexander
Språk	Svenska – norm. Märks om man går över gräns. Lärorikt. ”Språkbarriär”	Svenska, lite finska. Majoritet pratar svenska. ”Okej att bara kunna svenska” Krav jobb - tvåspråkig	Svenska, Finska Finlandssvensk Stolt Tillgång att kunna finska Nackdel om man inte kan båda språk	Svenska, Finska Finskan en tillgång Har man ej finskan är man begränsad	Svenska, förstår en del finska. Svårt att få jobb då man inte har finskan. Känner sig ibland utanför. Svårt för språk.	Svenska, förstår en del finska och fraser. Aktivt val att inte lära sig finska, fokus på svenskan så den ska bli starkare. Svårt på jobb
Trivsel	Trivs till viss del ”Instängd, begränsad” Vill ha miljöombyte ”Alla känner alla” Trivs i skolan	Trivs inte alls Tråkigt ”Folk är pessimistiska” Dåligt med utbildning ”Inget att erbjuda”	Trivs men trivdes bättre förr. Förändrade förutsättningar. Tycker om lugnet.	Trivs men ser att hon måste flytta för att vidareutbilda sig.	Trivs men ser att det hon vill läsa inte finns i Happis.	Överlag trivs, men framtid ej i Haparanda. Positivt: känns som hem. Negativt: Inga politiskt aktiva ungdomar, obrydda. Känner sig ej hemma i machokultur.
Kulturella skillnader	Flyktingkrisen, kontroll av gräns. Tillit till politiker Sverige. Gruppering språk. Stereotyper	Förväntan – prata finska. Finnar som läser svenska använder inte gärna den. Handelsstad.	Tornebor är speciella ”Dryga, hetsigare” Haparanda ”Laidback” Folk i Happis tysta och försiktiga	Kulturkrock – flyktingfrågan. Fördel: mångfald Finnar – tillbakadragna. Tycker ej om svenskar lika mycket. Sv öppet, finnar nationalistiska	Agg mot svenskar, otrevliga, förväntar sig att man kan finska, dominanta, annat mode, mer strikt även i skolan Tryggt hem	Upplever att det är svårt att samarbeta pga kulturella skillnader. Sportrivalitet. Mer fördomsfulla i Finland (flykting) Annat mode
Självbild	Ambition: vidareutbilda sig. Vill inte bli som sin mor ”Duktig flicka-komplex” Roll: medlare Pratar mycket	Höga ambitioner, vidareutbildning. Roll: dominant, tar plats.	Ambition: Starta eget. Roll: tar initiativ ibland. Identitet: finlandssvensk.	Ambition: Plugga vidare, ingen tydlig plan. Roll: mogna som styr upp, medlare ”För snäll”	Ambition: Först IKEA, sen säsongsarbete utomlands. Plugga vidare – samhällsvetenskap Roll: dominant Pratar mycket	Höga ambitioner Läsa juridik eller teknisk fysik via Lund eller Uppsala. Dynamisk rollfördelning. Utanför machokulturen.
Framtid	Flytta, läsa vidare. Hålla många dörrar öppna. Inget tydligt mål. Kan tänka sig återvända.	Flytta ”dra direkt” Läsa högskoleförberedande kurser Ingen långsiktig plan. Oklart om hon vill återvända.	Flytta tillfälligt. Starta eget företag. Ser en framtid i Haparanda.	Flytta för att plugga. Kanske natur. Återvända för att bilda familj.	Flytta, jobba, plugga. Socionom eller beteendevetare. Kan tänka sig att återvända, skaffa familj.	Flytta – Lund eller Uppsala. Utbildning och jobb. Kan tänka sig återvända om det finns jobb.
Psykisk hälsa	Ganska bra. Nedstämd ibland. Över skola, pappa, lillebror. Coping – dag för sig. Trött av mörker. Oro - lillebror	Ibland nedstämd, överlag bra. ”Förtränger genom att omge sig med vänner”, får henne på andra tankar. Nedstämd vinter, mörker och kyla. Dålig sömn. Oro – framtid och nära och nära och nära.	Mår bra nu, har varit nedstämd. Coping – hypnoterapi, meditera, självreflektion. Vinter – nedstämd, sommar – glad Oro – globalt perspektiv	Bra men går upp och ner. Självdestruktiv händelse. Kurator. Coping: vara med kompisar, hitta på saker. Låg på hösten mörker. Oro: flytta, osäker framtid	”Allt är bra”, vardagliga saker nedstämd. Coping: gråta ut, prata med barndomsvän, mamma & vänner. Oro –framtid,studie	Bra, mer eller mindre. Nereperiod ett år sen: trivdes ej i omgivning. Ångest pga prestationskrav Coping: kompisar Oro: studier, framtid
Idéer för förbättring	Prata mer om psykisk hälsa	Hålla sig sysselsatta. Mer aktiviteter.	Mer kontaktpersoner Ungdomar som har erfarenhet av psykisk ohälsa	Större utbud av sport för tjejer och aktiviteter.	Förespråkar sport för kompisar och samhörighet	Vet ej

